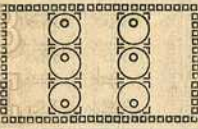
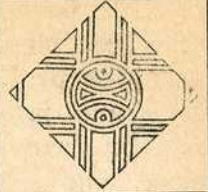

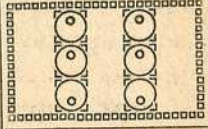
Илустрована Ратна Кроника

1389.

ИЛУСТРОВАНА РАТНА КРОНИКА ИЗЛАЗИ У СВЕСКАМА. — ПРЕТПЛАТА НА 10. СВЕЗАКА СТАЈЕ КРУНЕ 2.— ПОЈЕДИНА СВЕСКА СТАЈЕ 24 ПОТУРЕ. — ПРЕТПЛАТА — — — СЕ ШИЉЕ: КЊИЖАРНИЦИ СВЕТОЗАРА Ф. ОГЊАНОВИЋА, НОВИ САД. — — —

УРЕЂУЈЕ: ДР. КАМЕНКО СУБОТИЋ. — ИЗДАЊЕ КЊИЖ. СВЕТ. Ф. ОГЊАНОВИЋА.

1912./3.

Неустрашима батерија.

(Један дан из битолске битке).

Дан мутан и хладан...

Црни и густе облаци који су се са високих планина спуштали у мочарну равницу Црне Реке, донесоше ситну и студену кишу.

У ту мочар, с обе стране главног друма, који води за Битољ, наш пук, развијен у борбени поредак и ушанчен у мале стрељачке ровове, штитио је градску артиљерију, која је позади маскирана једним земишљеним таласом, сипала своје пројектиле.

Турска артиљерија, која је била с оне стране Црне Реке и дубоко укопана, отварала је ватру на градску артиљерију, па како није могла до ње да добаци, окрете на наш пук, али без успеха. Њени рђаво темпирани шрапнели високо су се распрскавали више наших глава, а оловна зрна без икаквог дејства падала далеко позади нас.

Наш батаљон био је на десном крилу пука, на ивици једног брежуљка. Згрчени од зиме посматрали смо из ровова бојно боље, које се лепо и на далеко видело...

На крајњем левом крилу видели смо кроз догледе, како понтонири дунавске дивизије газећи воду спуштају понтоне у Црну Реку, и вуку мостовни материјал.

Турци спазивши подизање моста осуше артиљеријску ватру. Њихове гранате рушиле су мостовну грађу и дрвени остаци пливали су по узнемиреној води, — мост се није могао подићи.

Убрзо за тим пешадија је улазила у воду дубоко до груди, лепо и јасно према светлој, широкој, воденој површини виделе су се само главе војника, како пливајући по води измичу напред.

По кад-кад лупале су гранате по површини реке дижући у вис водене млазеве, који су прскали на све стране. У тим опасним тренутцима војници би се гњурали у воду, па поново убрзо избијали и прелазили журно на противну обалу.

Са десног крила из долине реке Шемнице допирала је врло јака пушчана и митраљеска палба дринске дивизије, која је нападала преко блата и мочари на село Кукуречане.

Још даље у десно, и тамо далеко иза високих кршева једва су се чули топовски одјаци моравске дивизије

Артиљеријска канонада на обе бојне линије није престајала. У тој канонади увек се јасно издизала рика из градских оруђа, и њихово потмуло и дубоко урлање далеко се орило по бојном пољу.

Битка је била развијена на целом фронту. Наша цела бојна линија мицала се напред, али лагано, јер су вода и глиб успоравали брзину кретања.

Таква је била општа ситуација на бојном пољу. Код нашега пука није се ништа изменило. Ми смо и даље згрчено лежали у рововима заклањајући се од шрапнела, и слушали како преко наших глава пишти челик из градских оруђа.

Одједном позади нас се зачу јака лупа точкова.

По пустом и каљавом друму спазисмо како бесомучно к нама јури артиљеријски дивизијон, око кога је прскало блато на све стране од топовских точкова, који су високо одскакивали од земље правећи силни звек и ларму...

Пред једним малим каменим пропустом дивизион се трком разви са једном батеријом лево, а са две десно од друма; за трен испрегоше се топови, предњаци се у бесном каријеру врагише назад — и све три батерије потпуно отворено дрско решене на све, загрмеше из својих оруђа.

Бојним пољем орила се дисхармонична јека разног ватреног оружја. С обе стране битка се развила највећом жестином.

С непријатељске позиције артиљерија убрза ватру на наш дивизијон Турске гранате у први мах папале су ређе, доцније све чешће и чешће и нарочито засуше крајњу десну батерију, која се најотвореније истакла испред дивизијона и најјаче отпочела дејствовати. Изгледало је, да земља испод батерије стење од силних челичних удараца.

Свуда око ње прштале су гранате дробећи и кидајући земљу из чијих се расцепа пушио дим и распростирао по целој батерији, развијајући загушљив смрад отровних гасова, који смо чак и ми осећали.

Одједном, обасута пакленом ватром батерија умуче.

Узнемирени, уочених погледа, престрављени и задивљени гледали смо, како војници непомични и неми, слепљени уз точкове и штитове једва оцртаваху изглед људи.

У батерији никаква покрета, као да је све мртво — — — — —

Обе батерије лево од ње, поштеђене од овакве страхоте, убрзаше ватру. Градска артиљерија бесомучно је рикала да извуче умирућу батерију из страшне несреће, али узалуд... јер је то било посредно дејство неке непријатељске артиљерије, чије се место није знало...

Артиљеријска ватра стурских позиција у правцу дивизијона је слабила, али гранатни удари нису престајали...

Одједном батерију као да ухвати неки бес... Ко притиском у електрично дугме каквог аутомата, батерија се затресе.

Слепљене фигуре на мах оживише, и из уста читири топовске цеви сину ватра...

Али не потраја дуго па опет умуче, јер око ње почеше још јаче да прште непријатељска зрна.

Пренеражено гледали смо у батерију, очекујући, да се повуче назад. У њој је, истина, све умукло, али је она неустрашиво и даље остала на своме месту, покушавајући још неколико пута да се одбрани од дрског насртаја. Али узалуд...

Ускоро се све утиша — ноћ прекиде борбу.

* * *

Ту хладну и кишовиту ноћ преседели смо у рововима. Војници, дрхтећи од зиме, прикупљали су око себе своја мокра развијена шаторска крила.

Око нас је било немо и пусто, само би се с времена на време чуло дубоко ркање умором савлачаног војника, који је на све заборавио, или би по кад-кад више наших глава закрештала каква орлушина, тражећи плен.

У јутру, још пре сванућа, сменуле су нас трупе тимочке дивизије другог позива, а нас упутише ка

Дотеривање првих турских заробљеника у Београду

селу Кукуречане као појачање дринској дивизији. — У путу прошли смо недалеко од батерије и кроз сумрак видели смо, да није била на старом месту. Те ноћи она је променила положај, али још у напред, иза ивице једног јарка — и добро се укопала.

* * *

После два дана праћени многобројним народом ушли смо у освојени Битољ. Целим путем у највећем усхићењу пљескали су нам и викали »Живели!«, дивећи се нашим победама.

Испред нас је ишла гордо и поносно неустрашива батерија. Неколико њених исцепаних челичних штитова од непријатељских граната јасно су говорили одушевљеном народу, како се бори за краља и отаџбину.

Из београдске »Штампе«.

ПРВО БОГОЈАВЉЕЊЕ У СЛОБОДНОМ СКОПЉУ.

Од дра Николе Вучетића из Београда.

Бог се јавио петстолетном робљу и послао му слободу...

Широм балканских поља, брежуљака и висова, убавих доља и стрменитих врлети пева се данас Слободи химна и Богу слава...

Вас православни свет велича данас успомену на тренутак, кад се јавио Бог и тиме дао истини свој божански лик, и васколико се Српство горди својим именом и сећа данас своје Свести, која отвори врата заробљенима и пусти их у загрљај Слободи...

Цео православни свет тоне данас у живој представи Божјег лика пред људима, којима Он пружа истину, балкански хришћани пак с данашњим даном Богојављења славе јављање Слободе!...

Богојављење!... Слобода!...

— Како су прослављали обично овај дан у Скопљу? — питах се и нехотице.

— На Вардару! — рекоше ми. Но рано, рано, да не сметају своје господару, који нерадо гледа све, што није везано са његовом вером. Таио је било последњих година.. Али било је и дана горких, кад бедни народ није смео изаћи испод земље, већ је свршавао своју молитву Богу у цркви, која беше готово под земљом, и при затвореним вратима тихо и смирено, и у прозрачју јутарњег дана. Последњих година смели су изићи и на боже видело и на данашњи дан захитити воде са Вардара, који се вазда тако силно журио.. журио као да је хтео побећи, да не види, што гледати не хтијеше... Смео је народ изаћи, јер је тако било по вољи Алаховим слугама, којима је била вазда жеља и молитва у Алаха, да се народ не сједини. А народ беше крвнички завађен и свако јавно надметање у њему, ма то била и молитва Богу, могла је само створити Завист и неговати њену паклену ћерку, коју Мржњом зову... Ето зато су и смели Каури о своје Богојављењу на — Вардар!...

А данас?... Данас је тај исти народ мал' не једна душа пред Богом... Рекоше, е ће цркве данас заједно славити Бога, заједно завапити божанску песму: „Глас Господен на водах...“, заједно се пошкропити освећеном водицом миротворца, који нам дарова Истину и њену дражесну ћерку — Слободу!... Заједно сви у миру и љубави, као што хришћанској цркви и доликује! До јуче су били у Мраку, данас их ето у Светлости; пре бејаху у Лажу, данас су у Истини; доскора у Мржњи, сада у Љубави!... Слава нека је Провиђењу, које их умудри, даде им — Слободу!..

Богојављење... Љубав!..

Водоосвећење... Истина...

Свет врви и жури се, прибира се на обе стране брзолетог Вардара, који се и жури и ромори, неуморно и трајно, као да би још увек хтео нешто рећи!.. И говори!.. Чуј, слушај!... Ја чисто разумем његово роморење... Ево, шта каже: „Видео сам све! Све знам... далеко прошлост ми је у памети... Радујем се... радујем, јер одавно, о, врло одавно ми не свану оваки дан, светао и богодан... Од Душана га се још не сећам, од ње гових сјајних дана!... Свега се сећам живо, него сећај се и ти, драги, што прислушкујеш моме говору! Минула слава нек ти срце божјом моћи снажи? Радујем се... оснажила га је!.. И твоје ти срце, мој Србине, разнесе твоју славу, и праведну и заслужену, светлосном брзином с краја на крај света!.. Разуми је, не узгорди се, одржи је свежу!.. Прошлост ти је дала снагу, садашњост треба да ти пружи и памет и снагу!.. Не погорди се, јер сад тек ти ваља радити и радити, радити и са срцем и са душом и с памећу.. Слога ова и љубав на мојим обалама, које су подупрте овим хладним стењем, весели ме. Ја јој се радујем.. раду јој се и ти.. Радуј јој се, имаш и зашто, да јој се радујеш... Али знај: срце бојак бије а ум, ум царује!“

Свечани тренутак се све више примицаше... Пожурих, те намирих своје бонике и испадох и сам на Вардар, да будем сретан саучесник овог славља у слободи... Лепи јуначки глас војне трубе прати поједина одељења лепе, стасите, свеже, чисто обучене српске војске, која промиче десном страном на ниже до гвоздене ћуприје, па преко ње на леву обалу уз Вардар, да заузму леви кеј од великог каменитог места змо низ Вардар... Трубе својим високим гласом проламају ваздух, који се одбија о високе двоспратне зграде по кеју са обе стране Вардара и тамо даље, о зидине Душанова града и брегове у десно и у лево! Чете се заустављају једна пред другом и постројавају у двојне редове... И народ привире и с десна и с лева, и оздо и озго, и из улица, које се стичу на велики мост. Иде и старо и младо, и весело девојче и уозбиљено момче, и војник и грађанин, и сељанин и варошанин, и хришћанин и нехришћанин.. Све хита, да види, што се неје видело; да чује, што се није чуло!..

Стао сам на ресној обали мога милог Вардара, баш према српској православној Митрополији, која је ево прекријена тробојкама, испод лепе оне древне ћуприје, на левом кеју Застао сам ту баш, јер се беше ту зауставила и дражесна четица мома и дечака, жена и људи, у привлачном, живописном оделу Срба сељака из Скопске Горе Црне. Бејаш међу њима блажен и кад их гледах онако

сретне и задовољне, и кад разговарах са њима о њима самима, о души њиховој и целом бићу њиховом, кад залажах у душу њихову, а они и не примећиваху да сам им у њој!.. Преда мном стајаше петнаестогодишње девојче, плавојче, румених пуначких образа, ока граораста, насмејано, пуно среће и живота и сав се бејаш пренео у душу њену, а у мислима, да је преда мном моја ћерчица истог стаса и узраста, истог доба и осмејка, истог погледа и живота!.. И кад ми она отворено и са осмејком, слободно и предано одговараше на свако моје питање, мнидијаш је Јелчицом својом, која у тај мах беше далеко, далеко одавде, можда са мислима усредсређеним у својим задаћама о слободи у ког класичног писца или можда овде уза ме у слободној Србији, у овом свечаном слављу Бога и Слободе!..

Привире свет и привире!.. Свачано обучен и свечана корака врви он и зауставља се на месту, где му се чини најподесније, да може чути свету реч божијих пастира и у грлу пратити јорданску песму светитељску. Или ако не може ту, а оно онда да застане онде, откуда ће моћи прегледати цео овај величанствени приказ прослављања — Слободе: на мосту, на кеју и десно и лево дуж раздраганог Вардара, по балконима нанизаних двоспратница по оба кеја!..

Призор је свечан!.. Тишина је нема у том великом, дугачком полувенцу, шареном и живописном, протканом светлим беласањем лепог одела појединих група Црногорских мома и женскадије. Свечана тишина се осећа дуж читаве ове пруге, која је ево легла десном обалом свечаног и веселог Вардара до моста, па по мосту, и од њега левом обалом на ниже, дајући облик на покој. Непомична је та пруга у виду најлепшег лепотканог дугачког и непрегледног ћилима. Тек овде, онде лелује он, као кад би где ветар подишао и мало га подигао! Оне лепе, разнобојне и разнолике шаре излазе ти по њему и светлосни зраци са појединих слицица и промена на њему падају ти на очи, улазе кроз зенице твоје и уносе ти у свест слику сјајну и лепу, која ти се упија у душу, трајно и непромењено. Пред нама су у оном делу тога лепотканог ћилима, који хвата кеј с леве стране, испод ћуприје, испред митрополије и Отоманске Банке, низови одреда, са пушкама о рамену, са веселим погледом, у одмереним редовима, са ганутом душом и раздраганим срцем, пливајући у миљу и задо-

Српски се војници одмарају после битке код Куманова, да одмах затим пођу на Скопље

WWW.UNILIB.RS

вољству и бацајући поглед на ову страну, где ми стајасмо, и горе на Душанов мост, који се је гордо испунио, и не осећајући терета под непрегледним ћилимом шареним и светлим, под хиљадама побожног и радозналост света. Нанизани су ту ено и редови пука Богу милог, а слободе жељног и ево читава четица лекара и лекарица-помоћника добротворних санитарних одреда руских србољубних општина Петрограда, Москве и Кијева, велики и нижи санови војничких и грађанских лица и проткани цветни сагови сеоских сплетова, варошких пукетића и одважних младића, који се спремаху, да запливају валоватим хладним Вардарем и зароне за светлим крстом, који ће полетети пред лицем Краљевића Ослободиоца из руке првосвештеникове кроз ваздух на површини веселе реке, да се скрије под упљусканим талашчићима!

Пред њима је и међу њима, на самој узвишици, испод које кроз кеј силази пут у Вардар, подигнута црквица, постоље, не од леда, јер га нема, већ све живо трепери у заставама тробојним, као и кеј и куће на њему. Благ ваздух обвија непрегледну чаробну слику ову и небо је осветљава кроз лаке белчасте облаке. И као што се прелевају боје ових застава, нанизаних на црквици, у црвеном, плавом и белом, тако се и цела она непрегледна маса света лелуја и прелива и у тим и у још другим бојама, непрегледно и бескрајно! А у малим размацима видиш цветиће, где се беласају у сред шареног поља, и црвеног и сурог, и мрког и црног! Испред самих кућа су изравнати низови српских витезова, правилно постројени, као опружени гајтани на белим пољима по хаљинама оних цветића!..

Начичкани и поврстани низови ови пружају се и даље до моста и на њ и по њему. На огромним, незаморним, каменитим стубовима почива мост тај цео уздигнут у виду лука и држи на својим леђима, непромењен и горд, целу ту безбројну масу света, која је упрла свој, рек' би, непомичан поглед у шарену и лепу слику на кеју у лево и на ону у десно. Понекоме се заустави поглед и на брзим валима неуморног хитрог Вардара и у лево одмах испод ћуприје на старом оном већ оронулом храсту у води неколико метара од обале, заокруженом унаоколо сувом земљом на подруг метра од стабла. Гране тога извешталог дуба стоје мирно, пружајући се десно и лево, и горе и доле, искривљене и згрчене, осу-

шене и укочене, као остареле руке поноснога коштуњавца старца, који се још држи гордо, живо опомиње на давно минулу младост, а својим целим бићем пружа савете и опомене млађима! Васколики овај свет, који је прекрило тај древни мост, скоро је непомичан и на први поглед, гледећи на њ оздо, изгледа као да је сав на плећима каквог дива, који их носи.. носи... Куда?... Али и тај мост, тај привидни див, и тај свет на њему, живи свет, подједнако су непомични пред лицем свечаног тренутка, који блисну пред њима!.. Свечан тренутак водоосвећења — свечаност освећења Слободе!.. Пред њом и пред њим удубљен је народ у мисли о минулој несрећи и у раздраганост своје душе са Истине, која одржа победу..

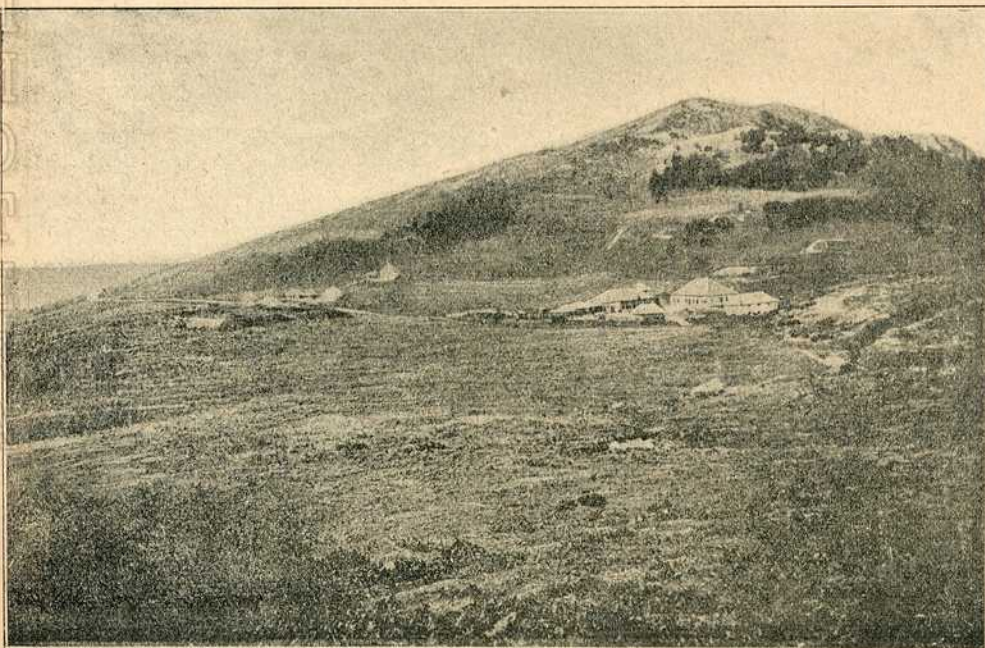
Гром топа затресе са оронулог града ваздух и одби се о брда и разлеже по се дољи и удолици, он наговести свечани тренутак славља јављања Бога и Слободе!.. И нехотице се трже она свечана слика, која покриваше обе стране свечаног Вардара и гордог непобедног моста преко њега. Поглед целе те силесије паде на град, који је сад изгледао у пропланку облака светао, величанствен и горд, снажан, без и искре оронулости, коју иначе на њему виђамо. Звук звона са светих храмова забруја и с десна и с лева и лелујну се цео онај шарени и лепи ћилим, који покриваше цело ово просторје. И уздах и сузе, и лак осмејак и блаженство виђаше се на лицу старијих и људи и жена, а усхићење и раздраганост на лицу млађих, девојчица и дечака, који можда и не појимаху значење разлике пређашњег и садашњег времена, којима само овај тренутни сјај лебђаше пред очима и надимаше им груди!..

— Радујеш ли се, снахо, овом свечаном тренутку? — запитах средовечну жену до себе у живописној групи мојих лепих Црногорака.

— Радујем ли се!? Како да не бих, кад се и земља радује! — рече, а очи јој се наводнише и две три сузе се скотрљаше низ још свеже, бујно, здраво јој лице, које беше без иједне једите боре, са блаженим осмејком око усана и изразом унутарње среће и задовољства око очију.

Замало, па се ено указа из улице, која увире озго од града ка кеју, литија са свештенством и народом, с Краљевићем уз пратњу Његових витезова, а друга опет примицаше оздо лево обалом уз Вардар, да се

састану и споје у једно тело и једно стадо на молитву Богу, на песму Јорданску. Прекрило беше народ читав онај простор — ни игла да падне из облака, не би могла на земљу доспети!.. И опет благослови гром, величанствен и заглушан овај свети тренутак, а тамо под самим мостом заплива у речне вале снажан и крепак младић, да се ето припреми за скоро надметање, кад буде валаало хватати бачени крст у речним валима.. И другог ево доле испод оног старог дуба, коме овај свечани тренутак крену слике из прошлости, и његова понајвиша грана задрхта!.. Је ли од радости, што је ево дочекао необорен, горд, још жилав и чврст овај сретни тренутак, кад се јавља Бог са својом ћерком Слободом, доскорашњем робљу?! И опет загрмље сложан грохот пушака и разлегаше се једно за другим, од чете до чете, сливен у један силан прасак. И „Глас господен“ преливаше се са роморењем

Са бивше српско-турске границе: Српска турска караула

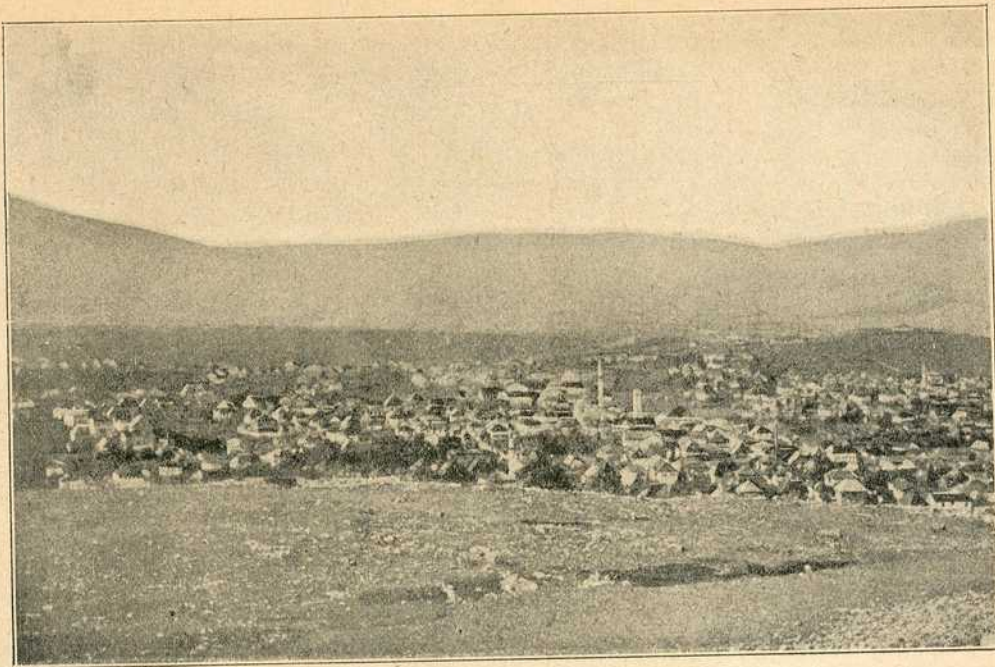
WWW.UNILIB.RS

вала Вардаревих, који се ломљаху о камење, и побожни свет припеваше »Во Јордање«!

— Гледајте, гледајте оног малишана! — зачуше се гласови и прекидоше у мах побожну тишину. Полетеше погледи према вртлогу испод моста, према коме заплива дечко један, полеже на леђа у води, скупи и избаци ноге изнад воде, стаде се вртети као чигра. Многи повикаше: »Занеће га вртлог!« Други опет: »Не бојте се, неустрашљив је то пливач!...« Кроз гомилу ону света од црквице, која се преливаше у лепим заносним бојама народним, крену се божји слуга до обале са крстом у руци. Полетеше ови рониоци, и још двојица тројица њих, и загнурише се у воду, а кроз ваздух засветлуца крст... паде у воду... И дохвати га онај, који је у воду први зашао!.. Уздигнувши то свето знамење високо у десној руци, пође к обали и преко ње горе, да га врати и преда победоносно!.. Мала граја се разлегаше свуда унаоколо, одајући хвалу људима и славу Богу!.

* * *

Литија се стаде одмицати, а свет навираше, да захити свете водице и одвираше и хиташе кући, носећи у њу Божји благослов.

Варош Плевље у новопазарском санџаку.

Свет се разилазио... Одоше и моје Црногорке, и поносне и задовољне.. Ја сам за часак застао... Пратио сам погледом свет, кад је одлазио, и пратио!.. Напослетку кренух и сам у — своју болницу.
Скопље, 6. јануара 1913.

У НУШИЋЕВОЈ КАНЦЕЛАРИЈИ.

Отишао сам сутра дан у начелство. Таман ми се дала згодна прилика што је на пошти стигло два приватна писма за г. Нушића, па рекох, понећу му их.

Начелство је као што сам казао, у десном крилу валијског конака и као што у левом крилу ђенерал седи у соби Давидпашиној, тако у десном крилу овога конака, начелник седи у соби у којој је валија битољски радио.

Једва сам се прогурао кроз масу света која је притисла ходник и кад сам се јавио по жандарму, Нушић ме је пустио као старог познатика. Затекао сам га баш кад завршава говор са четворицом Турака, од којих су двојица хоће.

— Идите кућама и гледајте. Ваше гајле (бриге) моје су гајле. Ја не спавам зато, да ви мирно спавате. Нико вам не сме рећи ни потамо се, нико вам не сме закуцати алком на вратима, нико зло погледата. Али, ако ви не гледате своју кућу, не пазите

своју децу и своју бригу, него бркате друге работе, е онда ћу ја да вам закуцам алком на вратима и ја ћу зто да вас погледам. Ето то толико, ајд пођите сад са здравјем.

Они се дубоко поклонеше и одоше.

Нисам могао да познам Нушића, којег сви вечито познајемо насмејана и весела.

Уозбиљно се, као да је сва држава пала на његову бригу, оседио и ослабио те се јасно види на његовом лицу да га је савладао тежак умор.

— Зар ћеш ти, бога ти, да примиш све што чекају напољу?

— Него? вели он.

— Па колико дневно примаш?

— Просечно сто двадесет до сто педесет.

— И са свима разговараш?

— Па зашто би их иначе примио.

— И свима свршиш посао?

— Па — учини он — колико се може. Неког упутим, другог посаветујем, трећег покарам, четвртог утешим.

— И уапсиш?

— Дабоме.

— И казниш?

— Без милости, ако је само крив и то без обзира је ли Србин или Турчин.

— Дакле без разлике.

— Сићи у апсану па види, има тамо и Срба, и Грка, и Бугара, и Турака и Арнаута.

— Хоћеш ли дозволити да присуствујем мало примању?

— Седи! — рече Нушић, даде ми цигарету и удари у звонце. Уђе један велики каплар.

— Пуштај! нареди Нушић.

И сад поче да се ниже читава поворка. Морам рећи, да Нушићу олакшава посао што говори све овдашње језике, те се са сваким у три четир речи разуме.

Уђе најпре једна ханума.

— Не истерси, хануме? — пита је Нушић.

Она разви по турски дугу причу. Муж је отерао пре три месеца а узео другу. По шеријату дужан је ствари да јој да кад је отера, а он не да.

Нушић је упути Мустафи да он реши спор, па ако Мустафа

пресуди да јој по турском закону припадају ствари, он ће их полицијом одузети и предати јој. Оде задовољна.

Уђе један Грк и један практикант донесе уз њега и неки акт. Нушић га прочита, премери га од главе до пете, па нареди суво:

— У апсу!

Поче Грк да се превија и богоради у име деце али му не поможе. Начелник поново нареди и одвукоше га. Запитах Нушића зашто, ал не хтеде да ми каже.

Уведе жандарм једну Туркињу.

— Јел то тај? — запита Нушић.

— Јесте господин начелниче! одговори жандарм.

Нушић приђе и на моје велико изненађење, дочепа ферецу којом је покривено лице Туркиње и здера јој с лица.

Ја се изненадих још више кад под ферецом угледах коштугаво лице једног Арнаутина.

— Ето видиш — окрете се Нушић мени — па веруј ти сад Арнаутину. Обукао се у женско а зна кога да убије или што друго да изврши. Претреси га!

И жандарм поче Арнаутину да претреса а он дрхће од страха као жена јер предвиђа да је главу увукао у мишоловку. Одвукли га затим у другу собу на саслушање.

Нисам имао времена да останем дуже, иначе се тако по цео дан у начелниковој канцеларији ниже слика за сликом. Само о томе, могло би се ваздан писати.

— Да те не узнемиривам — рекох дижући се. — видим да си претрпан послом. Где би се могли састати на мало разговара.

— Овде само или код моје куће.

— Зар не би могли у кафану?

— Не идем никад у кафану.

— Зар ти? — изненадих се ја.

— Не идем! — одговори Нушић.

И одиста после сам чуо да Нушић, из обзира према положају своме, живи потпуно аскет-

ским животом. Из куће у канцеларију и из канцеларије кући и нигде више. Од ране зоре је до подне и од подне до мрклог мрака у канцеларији а за тим код куће. Интересантно је међутим да је Нушић успео задобити подједнаке и неподељене симпатије и Срба и Бугара и Грка и Турака и Цинцара и Јевреја, па и Арнаута овдашњих. Угледан турски првак Ђамил бек, рекао је једном овдашњем Србину ту пре неки дан: „Алах је милостив, кад нам је одузео државу, послао нам је овога ефендију Нушића, те да под његовом управом не осетимо ни једног трепутка да смо побеђени народ!“

ЗАПИСИ

— [Арнаут из Србије] Са Цетиња јављају за овај случај, који је јако карактеристичан у овим часовима:

Стоји мала група Малисора. Упутим се к њој и запитам:

— Одакле сте ви?

— Пре Србија (из Србије), — одговори један од тих мрких Арнаута.

— Како из Србије? — упитах ја мало зачуђен.

— Из Србије, с ону страну Љеша, — одговорише Арнаути.

— [Страшна ноћ.] На Младом Нагоричану беше ноћна битка, као увод у велику кумановску српску победу. О тој ноћној битци на Мла-

дом Нагоричану један српски ратник пише у својим ратним успоменама ово:

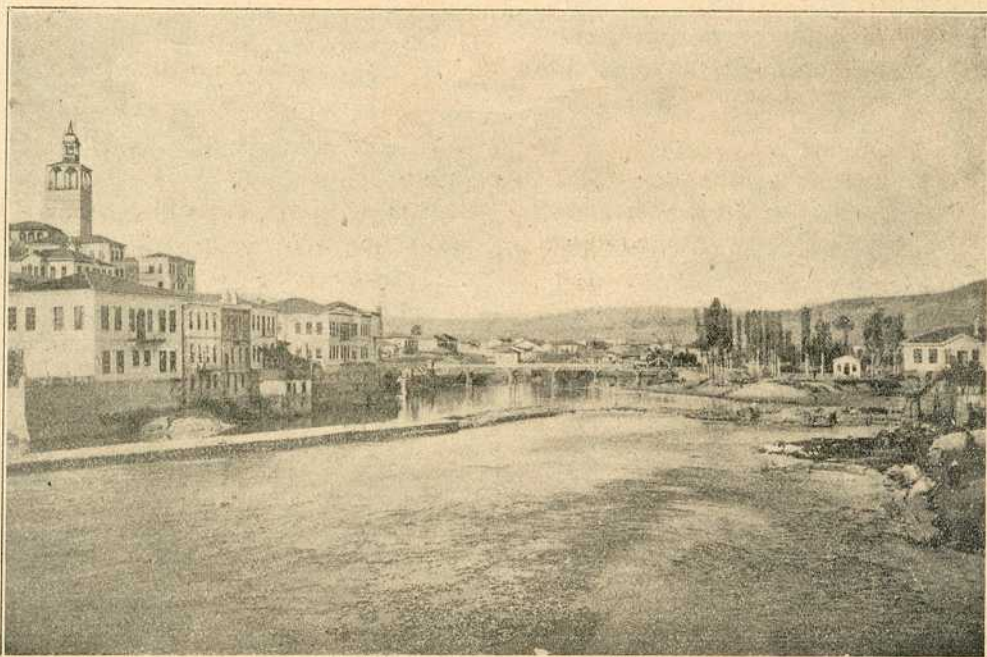
Целог дана био се бој..

Нашем батаљону, који је био у другом борбеном реду, наређено је, да се повуче на задњи положај и у случају неуспеха да штити одступање предњих трупа.

Мрак се у велико спустио... Помрчина је била густа као тесто. Хладна и крупна јесења киша падала је, натапајући већ раније мокру земљу; а и ветар је почео јаче да дува, те да и он у друштву осталих незгода оцрта што јасније тежину ноћи, која је наступила.

Са предњих позиција чули су се оштри делимични плотуни пушака на говештавајући да ноћ не ће бити мирна... Наш батаљон нечујно и без шума, извлачећи ноге из дебелог блага, повлачио се на задњи положај. По неко залутало пушчано зрно провирало би преко наших глава... Један војник из задње чете, рањен у груди — паде... Али све то ни уколико није успоравало кретање батаљону. Батаљон се повлачио назад на прихватни положај.

После хода од четврт сата стигли смо на положај. Није дуго трајало, а наш батаљон ћутећи журно се укопавао. Ашовчићи су снажно забадани у земљу и груде бацане на предњи нагиб правећи стрељачки ров. Киша је и даље падала, квасећи назебле војнике.. На један мах, као по команди, војници прекидоше своје копање и упреше своје погледе кроз густу тмину, ка предњим позицијама. Са тих позиција заурлао је страшан оркан.

Поглед на Душанов царски град Скопље.

Српска ношња у новоослобођеним крајевима.

Из топовских чељусти бљувала је ватра, која је у овој црној ноћи лачно оцртала турску и српску бојну линију — она је изгледала као две криве, дугачке, испреламане, усијане, дебеле штангле. Митраљеци су сејали своју паклену ватру, пушке су пиштале, чини ми се, као да је земља на српској и турској позицији препукла и да из ње шикља усијана лава, која хоће све да смлави, изгледало је, као да ће се небо у ад да проломи...

С времена на време дојурио би по неки пешак са предњих позиција, поглед му је стално остајао назад: гледајући узневерено у страшну паклену ноћ. Питамо га: Куда ћеш? Он се стресе и плашљиво мумла.

— [Давид пашин хумор.] Београдски дописник »Србобрана« г. Милан Марјановић саопштава ову занимљиву анекдоту:

Вриједи да вам забиљежим следећу истиниту анекдоту, која се односи на *Давид-пашу* и коју дознајем из првог извора: Сјећаћете се, да је пред кратко вријеме било јављено, како је Давид паша замолио српског команданта *Недића*, да му пошаље *серума* против дифтерије, која хара у неким мјестима, гдје борави Давид-пашина војска. Недић му је послао и није хтео плату за пошљену. Давид паша се је захвалио. Писао је француски и у писму каже: „Сада смо у примирју а слиједиће и мир. Можда се до скоро видимо. Они моји мудријани у Цариграду нису способни ни зашто. Ја се не могу и не ћу да вратим у Цариград и ако ме примите, ја бих најрађе ушао у српску војску. Уверавам вас, да сам свакако један од најбољих турских

официра и могао бих *поштати капетан у вредној српској војсци*. Ви сте доиста показали, да сте људи, па шта да ја радим у Цариграду? Мене ваша кавалерија није достигла баш као ни наша артиљерија није погађала ваше војнике. Сада смо у том погледу изједначени и до виђења, ако ме ви хоћете“.

Ово писмо Давид паше, за којег сви кажу, да је доиста најваљанији између турских официра, побудило је својим хумором доста угодних часова у официрским круговима, који се у ово вријеме примирја у Битољу и у околици беспослени досађују.

— [Правична пресуда.] Пре две године, негде о вашару у Феризовићу, данашњем Урошевцу, десио се овај врло занимљив случај. Једном *Арнаушину* пала је нарочито била у очи *једна лепа српска сељанка*, која је са својом лепотом и оделом мамила све присутне, али су овом Арнаутину толико њени покрети и њено понашање били сасвим мамљиви, да се бојао, е је неко други боље зарезује и гледа него он. Видевши је, где стално маше кишобраном, као да му прети, Арнаутин је одједанпут скочио право пут ње, отео јој кишобран, сломио га, а поставу му сву исцепао, да није ни за што вредео. Сви су присутни то гледали и са чуђењем посматрали збуњену девојку, а Арнаутина презирали, да су се сви одједанпут скупчили претресајући, шта је било и како. Арнаутин је мирно стојао и посматрао тај велики скуп, док му не изађе отац девојчин, и љутитим гласом викну:

— Ајде кмету!

— Арнаутин је без икаква устезања пошао кмету на решење. Дошавши кмету, отац девојчин се пожалио и испричао цео догађај. Кмет је без много устезања и размишљања пресудио, да Арнаутин *да иеш наполеона* (95'65 Круна) за сломљени кишобран. Кад га је кмет испитивао, је ли сломио и како, Арнаутин није више ни слушао пресуду, него је одмах извадио пет наполеона не противећи се ништа. Тај Србин и Арнаутин и сад су живи, и о њима се ево сад, после две године, води опет пресуда. Садањи новопостављени капетан судски сазнавши за ову пресуду старијих кметова, позвао је обојицу: и Арнаутину и Србина, у суд, и ствар понова претресао. Питао је Србина, признаје ли, да је пре две године узео од Арнаутина пет наполеона за кишобран, а Србин је мирно одговорио, да признаје, и пресуда буде решена, да *Арнаушину врати пет наполеона, а Арнаутин да му да пет динара* за сломљени кишобран. Тако се они намира, да се Арнаутин чудило, е ће Србин Србину овако судити. Кад му је српски капетан учинио овакво добро дело, нашао је Арнаутин сутрадан капетана и упита га:

— Јесте ли покупили, шта мислите г. капетане, све пушке из нашег села?

Капетан ставши зачуђено одговори:

— Јесмо.

На то му се Арнаутин окрене говорећи:

— Кад сте и ви мени учинили добро дело, учинићу и ја вама. Показаћу вам, да ухватите мога комшију, који је *сакрио педесет брзометних пушака* метар дубине закопавши их у земљу код своје куће.

— Немој ти да слажеш, — рече му капетан.

— Пођите са мном и уверићете се, да је то истина, — викне Арнаутин весело.

Капетан је скупио комисију и дошао на лице места, наредио ископавање, и *чистав метар у земљи лежало је педесет пушака наслагано једна на другу*. Онај, што сакрио пушке, стрељан је, а проказивач се задовољно пресудом.

— [Терор у опседнутом Скадру.] Дописнику знаменитог италијанског листа, миланског »*Corriere della Sera*«, *Цино Берри* (Berri) пошло је за руком, да из опседнутога Скадра на Бојани пошље свом листу допис, у коме слика страшне прилике и терор турског команданта Хасан Риза-беја у опседнутом граду.

Одржање реда — пише новинар

— поверено је врховном судишту, које одлукама и наредбама, што иду за лишењем грађана њихове слободе, врши и полиција. Оно је драконски страшно: за најмање прекршаје одређује огромне казне. Председава суду један арапски пуковник, који је досад држао становништво покорно, ако не у миру, терором својих претња и строгим казнама. Управо је зато био одабран за ту част од Ризабеја. Под њим је суд пронашао, да казни глобом од десет турских лира једног дућанчију, јер је био затечен, где продаје три оке риже место једне, како је наређено. Купцу је успело побећи, а дућанчија није га могао означити, јер га је видео први пут, а био је сумрак. Неког дана сазвао је председник ратног суда главне трговце града; један није дошао, јер није могао или није био добио позива. Свакако није му узета у обзир никаква олакшавна околност, био је пријављен ратном суду, који га је одмах осудио на двадесет и три турске лире глобе, то јест на четири сто и шездесет италијанских лира и на *тридесет батина* и месец дана затвора.

Забрањено је, пролазећи близу тврђаве, примакнути јој се преко неких граница, а још више прећи оближњи мост. Прекршитељима ове забране обећано је тридесет батина, а осуда се има извршити у великом дворишту Сераја, како се зове стара касарна. Тако сви, када виде ичују, научиће, да се треба држати далеко од тврђаве.

Све се чини, да је уређено по једном изнимном и окрутном закону, који не чини разлика, не заклази у танчине. Осуде су раздељене

у само две категорије: у смртне и остале. Судци су једино пронично представништво законитости: немају много посла, јер свака наредба прети увек ономе, који ју не поштује, казном, прецизираном чак у броју батина или дана затвора, а судије немају друга посла, него да аплицирају осуде, означене за опгуженике, који су им предведени без дебате, без признавања олакшавних околности, без ичега.

Обнародован је данас један проглас с јучерашњим датумом, потписан од Ризабеја, који вели:

»Све је досад нама повољно и надамо се, да ће бити и у будуће. Све иде добро; војничке операције извршене су и врше се по нашим плановима: сад можемо чекати не пријатеља на нашим позицијама с потпуним уздањем у победу. Свесни смо, да смо учинили увек своју дужност знамо, да ћемо ју још дуго моћи чинити Нико не сме очајавати, шта више мора веровати да нисмо далеко од најлепшег дана Скадра. Дођите сви с нама, браћо; а ви, становништво, похитајте на обрану вашег града амо на шанчеве, који ће нам бити часни гроб.«

При крају проглас малко утањује, док је на почетку удешен по неком оптимизму, који не може да се протура усред овог мноштва »неверника«. Али за њих, као и за сваку врсту приговора, побринуо се Ризабеј опросном фразом: »Ко изрази противно мишљење, биће стрељан.«

Ове опомене, којим завршују прогласи и наредбе, барем су спасоносна упозоривања, не платонска, но која на сваки начин уклањају неспоразуме и чине да публика добро

отвори очи и напне уши на исте.

Пуковник напротив држи и то сувишним и он прелази равно на дела. Услед наредбе, којом су се морале затворити каване, један јадни несретник без средстава замолио је потпуковника не да отвори опет свој дућанчић, него да сме носити каву у кућу својим муштеријама. Тако би му било успело, да заслужи који пијастар, да купи хлеба за се и шесторо деце, а у исто време била би поштивана сврха наредбе, да се наике спречи састајање од четири или више особа. Кавеција није рачунао лоше, али можда управо зато плануо је арапски часник и одговори снажном ћушком, која обори на тле једног човека. По мњењу председника ратног судишта била је то рекламација; рекламације нису дозвољене, и без сваке формалности одговара се на њих ћушком, барем за први пут.

Увек овај исти Арапин, којему једва достаје времена да присуствује батинањима, захтевајући, да се врше са неким рафинеријама, које он воли; ишао је јуче друмом, кад је опазио пред собом скуп од четири човека, међу којима драгомана *аустријског* консулата. Навали на драгомана и стаде на њ викати, да ли не зна, да није дозвољено састајати се у четири; драгоман одговори, да зна врло добро, да се је он био зауставио неколико тренутака пре остале тројице, растумачи предмет разговора, па опази, да се свакако може подготити некога на наредбе, па и најстроже, на коректнији начин. Потпуковник, сав бесан, зграби га за руку, тресне га о зид и довикне му најпростачкије увреде, најстрашније претње

Овај инцидент имаће сигурно последица.

Генерал фрањеваца (калуђера римских) обичавао је сваки час успети се на звоник и одатле је гледао уокло, можда с потајном надом, да ће једном видети савезнике где се појављују. Али председник врховног судишта, мислећи да га је видео да чини неке знакове, поручио му је, да не иде више на звоник ни он, ни ко други. И ја сам био осумњичен од пуковника, који се распитао за мене, али није поверовао исказу о мом занимању. Мисли да сам часник и пази на мене, те је наговорио гувернера да обустави функционирање поште још пре, него су на то помислили Црногорци. Мој арбанаски пријатељ, који такођер не зна, ко сам, да ме охрабри, упозорuje ме, да је тежина пуковникових сумња несношљива, мучна.

Окружно начелство у Приштини.